

Москаленко Д. Ю.

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЕЛЕМЕНТИ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Для відповіді на питання, яке саме коло суспільних відносин регулюється нормами сімейного права, необхідно дослідити ознаки та елементи сімейних правовідносин, а також визначити підстави для їх виникнення.

Відповідно до ст. 2 Сімейного кодексу України (далі - СК), цей Кодекс регулює: - сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку, утримання; сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком; сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. З наведеного переліку можна дійти висновку, що СК регулює особливий вид особистих немайнових та майнових відносин, які є сімейними, причому між чітко визначеними суб'єктами. Відтак сімейними відносинами є ті особисті немайнові та майнові відносини, що складаються між членами сім'ї, визначеними у ст. 2 СК [1]. Для сімейних правовідносин притаманними є наступні ознаки: - специфічний суб'єктний склад; тривалий характер; специфічні підстави виникнення, зміни та припинення; невідчужуваність прав та обов'язків; можливість суб'єктів сімейних правовідносин виступати учасниками відразу декількох сімейних правовідносин.

Перша ознака обумовлена нормами ст. 2 СК, яка визначає вичерпний перелік учасників сімейних правовідносин, а також тим, що, на відміну від цивільного права, в якому учасниками можуть бути не тільки фізичні, а й юридичні особи, держава, територіальні громади тощо, коло учасників сімейних правовідносин обмежене тільки фізичними особами, причому їх мають об'єднувати певні ознаки. Тривалий характер сімейних правовідносин обумовлений тим, що особисті немайнові, як і більшість майнових відносин, мають безстроковий характер. Наприклад, на момент виникнення відносин,

що виникають на підставі реєстрації шлюбу, усиновлення, неможливо точно встановити строк їх дії. Адже під час їх існування можуть настати певні обставини, які можуть стати підставами для їх припинення, наприклад, розірвання шлюбу, скасування усиновлення тощо. Водночас існують певні види майнових відносин, що мають строковий характер, наприклад, відносини щодо утримання батьками дітей до досягнення ними повноліття (ст. 180 СК), право на утримання після розірвання шлюбу (ст. 82 СК) [2].

Крім того, на вимоги щодо захисту більшості сімейних прав не поширюються строки позовної давності (ст. 20 СК). Специфічний характер підстав виникнення, зміни та припинення обумовлений тим, що певні з них притаманні виключно сімейному праву і для інших видів правовідносин не відіграють ніякого юридичного значення.

Наприклад, реєстрація шлюбу, усиновлення, родинність, материнство, батьківство, свояцтво тощо. Водночас з цього правила можуть бути встановлені певні винятки, зокрема в частині обмеження кола осіб, пов'язаних кровною спорідненістю, в праві обіймати певні посади. Так, відповідно до ст. 25 ЗУ «Про запобігання корупції» особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Крім того, ст. 27 зазначеного Закону встановлено обмеження в частині спільної роботи близьких осіб (заборона мати у прямому підпорядкуванні близьких осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким особам). [3].

У розумінні цього Закону близькими особами є особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також - незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Суб'єкти сімейних правовідносин. Суб'єктами сімейних правовідносин можуть бути: по-перше, лише фізичні особи; по-друге, лише ті фізичні особи, які перебувають у шлюбі, кровному спорідненні чи відносинах усиновлення.

Сімейний кодекс визначає наступний перелік суб'єктів сімейних відносин, які в цьому Кодексі називаються учасниками: подружжя; батьки, діти, усиновлювачі, усиновлені; баба, дід, прабаба, прадід, онуки, правнуки; рідні брати, рідні сестри; мачуха, вітчим, падчерка, пасинок.

Слід звернути увагу на необхідність розрізнення понять «право на укладення шлюбу» і «право на сім'ю», оскільки останнє є ширшим і може реалізовуватися як за волею особи, так і незалежно від її волі (якщо існує прямий припис закону). Прикладом такої «примусової» реалізації права на сім'ю може бути правило ч. 2 ст. 4 СК, яка передбачає, що «сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку». Хоча у зазначеній нормі сказано «може створити», однак більш правильно вважати, що у разі народження дитини сім'я утворюється незалежно від бажання такої особи (очевидно, у законі мається на увазі жінка. Така презумпція має практичне значення з врахуванням сенсаційних повідомлень деяких ЗМІ про імплантацію ембріона чоловікові, народження ним дитини і т.п.). Підставою виникнення сім'ї тут є факт ародження дитини, а не волевиявлення особи на створення сім'ї. Тим більше, що народити дитину може і неповнолітня, і навіть малолітня особа («незалежно від віку» – як сказано у ч. 2 ст. 4 СК). Отже, волевиявлення останньої юридичного значення саме по собі не має (ст.ст. 31, 32 ЦК України). Крім того, інший підхід до вирішення цього питання означав би порушення прав дитини, котра також є фізичною особою і відповідно до ст. 291 ЦК України незалежно від віку має право на сім'ю. Таким чином, при народженні дитини сім'я, яка складається з матері та дитини, виникає автоматично (підставою є кровна спорідненість, про що йдеться у ч. 4 ст. 3 СК).

1.Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник Зорислава Ромовська. К. : Правова єдність, 2009. С. 3.

2.Гражданское право: учебник под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М. :ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. Т. 3. С. 289.

3.Нечаева А. М. Семейное право : курс лекций А. М. Нечаева. – М. : Юристъ,2002. С. 12. 304

4.Гражданское право: учебник под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М. :ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. Т. 3. С. 282–285.

5.Веберс Я. Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве Я. Р. Веберс. Рига : Зинатне, 1976. С. 185.